

The Heavenly Council in the Hebrew Bible and New Testament *

by [Paul Sumner](#)

This paper illustrates the value of *applied Biblical Theology*.

The Hebrew Bible is a book of concrete images and symbols. The late scholar of Medieval English literature C.S. Lewis said, "Symbols are the natural speech of the soul, a language older and more universal than words."¹

Andrew Hill noted, "Belief strives for embodiment in conventional and tangible modes of expression. For this reason, symbolism has been a part of biblical religion from its beginning because it is the vehicle of revelation and the language of faith. As vehicles of revelation, symbols summarize and interpret human experience and interaction with God."²

Those who have studied the Hebrew Bible know that symbols, metaphors and images are the dialect of the historians, poets, and theologians of ancient Israel. God is described in terms of everyday creation reality, not in philosophical abstractions.

It's my belief that *imagery conveys theology*. And as I hope to show in this paper, the symbolic imagery of the heavenly council conveys a great deal of theology.

The biblical commentator Patrick Miller has said the council imagery is "one of the central cosmological symbols of the Old Testament." That is, it explains the "machinery and systems" of the universe; how God accomplishes his will using his semi-divine servants.³

De Hemelse Raad in de Hebreeuwse Bijbel en Nieuwe Testament *

door Paul Sumner
vertaling Marcel Achten

Dit artikel illustreert de waarde van *toegepaste Bijbelse theologie*.

De Hebreeuwse Bijbel is een boek van concrete beelden en symbolen. C.S. Lewis, de geleerde van de late Middeleeuwse Engels literatuur, zei: "Symbolen zijn de natuurlijke taal van de ziel, een taal ouder en universeler dan woorden."¹

Andrew Hill merkte op: "Geloof streeft naar belichaming in gebruikelijke en tastbare expressievormen. Om deze reden is de symboliek vanaf het begin een deel van de Bijbelse religie geweest, want het is het voertuig van de openbaring en de taal van het geloof. Als voertuigen van de openbaring, vatten symbolen samen en interpreteren ze menselijke ervaring en interactie met God."² Degenen die de Hebreeuwse Bijbel bestudeerd hebben weten dat symbolen, metaforen en beelden het dialect zijn van de historici, dichters en theologen van het oude Israël. God wordt beschreven in termen van alledaagse scheppingsrealiteit, niet in filosofische abstracties.

Het is mijn overtuiging dat *beeldspraak theologie overbrengt*. En zoals ik in dit document hoop te laten zien, brengen de symbolische beelden van de hemelse raad een groot deel van de theologie over. De Bijbelse commentator Patrick Miller heeft gezegd dat de raad-beeldspraak "een van de centrale kosmologische symbolen van het Oude Testament is." Dat wil zeggen: het verklaart de "mechanismen en de systemen" van het heelal; hoe God zijn wil volbrengt met behulp van zijn semigoddelijke dienaren.³

THE COUNCIL DEFINED

As I define it, the heavenly council is *a symbolic ruling body consisting of God as the supreme monarch with an assembly of supernatural servants gathered around his throne in a heavenly palace.*

By using the word "symbolic" I do not imply the Council is not real. I mean the imagery is analogical or metaphorical and depicts actual realities in the divine world.

Put simply: Yahveh⁴ is King and he commands divine servants to do his will. How did Israel know about this heavenly council? The Bible implies they knew from accounts of visionary visitations by prophets. Modern commentators call these visits "throne visions" - firsthand reports of the heavenly council in session. Not many visions occur in the Hebrew Bible, but they seem to be the well-spring for Israel's conception of God.

THESIS QUERY

My thesis question is this: *If the heavenly council concept and imagery were so important to the biblical writers, were they also important to Jews in post-biblical times?*

To anticipate my conclusion, let me affirm: The council imagery *does* continue into Second Temple Jewish literature, including the New Testament. In fact, echoing Pat Miller's comment about the centrality of the council imagery in the Hebrew Bible, I propose that *the council imagery is a central theological - even Christological - symbol in the New Testament.* In time, however, the imagery was suppressed in rabbinic Judaism and orthodox Christianity.

Biblical Evidence of the Council

Let's hear a few references to the council in the Hebrew text. The phrase "heavenly council" is not actually biblical; the phrase "divine council" or "divine assembly" is.

DE RAAD GEDEFINIEERD

Zoals ik het definieer is de hemelse raad *een symbolisch bestuursorgaan bestaande uit God als de allerhoogste vorst met een vergadering van bovennatuurlijke dienaars rond zijn troon verzameld in een hemelse paleis.*

Door het gebruik van het woord "symbolisch" wil ik niet suggereren dat de Raad niet echt is. Ik bedoel dat de beelden overeenkomstig of overdrachtelijk zijn en dat ze de werkelijke realiteit in de goddelijke wereld afschilderen.

Simpel gezegd: Yahveh⁴ is koning en hij gebiedt goddelijke dienaren om zijn wil te doen.

Hoe heeft Israël van deze hemelse raad weet gekregen? De Bijbel geeft te verstaan dat ze dat wisten vanuit de verhalen van visionaire bezoeken via profeten. Vandaag noemen commentatoren deze bezoeken "troon visioenen" - verslagen uit de eerste hand van de hemelse raad in zitting. In de Hebreeuwse Bijbel komen niet veel visioenen voor, maar ze lijken de bron te zijn voor Israëls begrip van God.

THESIS VRAAG

De vraag van mijn stelling is: *Als het concept van de hemelse raad en de beelden zo belangrijk voor de Bijbelse schrijvers waren, waren ze dan ook belangrijk voor Joden in de na-Bijbelse tijden?*

Laat me, vooruitlopend op mijn conclusie, bevestigen dat: De raad-beeldspraak in de Joodse literatuur van de Tweede Tempel wordt voortgezet, met inbegrip van het Nieuwe Testament. Sterker nog, in navolging van Pat Miller's opmerkingen over de centrale plaats van de raad-beeldspraak in de Hebreeuwse Bijbel, stel ik voorop dat de raad-beeldspraak een centraal theologisch - zelfs christologisch - symbool is in het Nieuwe Testament. Na verloop van tijd echter, werd de beeldspraak in het rabbijnse Jodendom en het orthodoxe christendom weggedrukt.

Bijbelse Bewijs van de Raad

Laten we in de Hebreeuwse tekst kijken naar een paar verwijzingen naar de raad. De zinsnede "hemelse raad" is eigenlijk niet Bijbels; de zinsnede "goddelijke raad" of "goddelijke vergadering" wel.

It comes from Psalm 82:1:

Elohim has taken his place in the divine council [עַדְה־אֵל *adat el*];
In the midst of the *elohim* he holds judgment.

In Psalm 89 we read:

Let the heavens praise your wonders,
O Yahveh,
Your faithfulness in the assembly of the holy ones [יִשְׁקָה־לִּיקְדוּ *qehal qedoshim*].
For who in the skies can be compared to Yahveh?
Who among the sons of God [בְּנֵי־אֱלִים *benei elim*, heavenly beings] is like Yahveh?
A God greatly feared in the secret council of the holy ones [סוּד־קְדוּשִׁים *sod qedoshim*],
Great and awesome above all that are around him? (vv. 5-7)

Many are familiar with Job 1:6:

Now there was a day when the sons of God [בְּנֵי־הָאֱלֹהִים *benei ha'elohim*] came to present themselves before Yahveh, and the satan [טֹשֵׁה] also came among them.

In Nehemiah 9:6 the redeemed exiles from Babylon praise God with these words:

You are he, Yahveh, alone, You have made the heavens,
The heaven of heavens with all their host, ...
The heavenly host [צְבָא הַשָּׁמַיִם *tzeva hashamqyim*] bows down before you.

TERMS FOR THE GATHERING

There are three terms for the council gathering: עֵדָה *edah*, קָהָל *qahal*, and סוּד *sod*.

Edah means congregation, assembly, or company. It's also used for the congregation of Israel. *Qahal* means to gather together. It parallels the later Greek *ekklesia*.

Sod is a wonderfully rich word. It designates a king's inner circle - his closest friends and counselors who know his mind and discuss his plans. To participate in the *sod* of Yahveh meant profound privilege. In the Gospel of John, Yeshua is described as "the one and only [unique] Son," the *monogenes* (1:14), who resides on "the bosom of the Father" (1:18).⁵

Verse 18 seems to reflect Hebrew *sod*-imagery: Yeshua knows best the mind of God because he has unique place in the divine *sod*.

Het komt uit Psalm 82:1:

Elohim heeft zijn plaats ingenomen in de goddelijke raad [עַדְה־אֵל *adat el*];
Te midden van de *elohim* houdt hij oordeel.

In Psalm 89 lezen we:

Dat de hemelen Uw wonderen loven,
O Jahveh,
Uw trouw in de vergadering van de heiligen [יִשְׁקָה־לִּיקְדוּ *qehal qedoshim*].
Want wie in de hemel kan worden vergeleken met Jahveh?
Wie onder de zonen van God [בְּנֵי־אֱלִים *benei elim*, hemelse wezens] is als Yahveh?
Een God vreeswekkend in de geheime raad van de heiligen [סוּד־קְדוּשִׁים *sod qedoshim*]
Groot en ontzagwekkend boven allen die om hem heen zijn? (vv. 5-7)

Velen zijn bekend met Job 1:6:

Nu was er een dag, als de kinderen van God [בְּנֵי־הָאֱלֹהִים *benei ha'elohim*] zich voor Yahveh kwamen opstellen, en onder hen kwam ook de satan [טֹשֵׁה].

In Nehemia 9:6 loven de verlostte ballingen uit Babylon God met deze woorden:

U bent het, Jahveh, alleen, U hebt de hemel gemaakt,
De hemel der hemelen en heel hun strijdschaar, ...
De hemelse strijdschaar [צְבָא הַשָּׁמַיִם *tzeva hashamqyim*] buigt voor U neer.

TERMINOLOGIE VOOR DE VERGADERING

Er zijn drie voorwaarden voor de raad vergadering: עֵדָה *edah*, קָהָל *qahal* en סוּד *sod*.

Edah betekent gemeente, vergadering, of gezelschap. Het wordt ook gebruikt voor de gemeente van Israël. *Qahal* betekent samenkomen. Het komt overeen met het latere Griekse *ekklesia*. *Sod* is een geweldig rijk woord. Het duidt op de binnenste kring van een koning - zijn beste vrienden en adviseurs die zijn geest kennen en zijn plannen bespreken. Mogen deelnemen aan de *sod* van Jahveh is een diepzinnig voorrecht. In het evangelie van Johannes wordt Yeshua beschreven als "de enige [unieke] Zoon," de *monogenes* (1:14), die op "de boezem van de Vader" woont (1:18).⁵ Vers 18 lijkt Hebreeuwse *sod*-beeldspraak weer te geven: Yeshua kent de geest van God het beste, want hij heeft een unieke plaats in de goddelijke *sod*.

Daniel 7:10 mentions a heavenly "court." The Aramaic noun דִּינָה *dinah* signifies a "council of judges" (Koehler-Baumgartner, *Lexicon in Veteris Testamenti Libros*, 1065). Depicting God as a time-transcending Judge sitting among other judges is a striking image. It echoes forensic scenes in Isaiah 41, as we'll see later.

TERMS FOR THE MEMBERS

Council members have several names or titles. They are: holy ones, spirits, messengers, ministers, servants, those on high, princes - and other names.⁶ The diversity suggests differing roles in their relationship to Yahveh in his diverse roles as King, Judge, Lord, and Warrior. God's role as warrior is revealed by his name "LORD of hosts" - יהוה־צְבָאוֹת *Yahveh Tzeva'ot* - literally, Yahveh of armies.⁷ The name is central to what has been called "Zion Theology" - a constellation of doctrines that says God will protect the House of David and the Jerusalem Temple on Mount Zion with his heavenly armies. What's most striking about some titles for the council members is their unabashed affirmation of semi-divinity. These beings are openly referred to as *elohim* - gods, divine beings. They are also *benei elohim*, *benei elim*, and *benei elyon* (sons of God, sons of the Most High) (Gen 6:2; Ps 8:6; 29:1; 82:6; 86:8; 89:7; 97:7; 138:1; Job 38:7). Such terms are borderline dangerous because they closely mirror ancient Near Eastern pantheons where the father deity is surrounded by his children deities, the lesser gods.

ISRAEL'S GUARDED HERITAGE

But the Israelites weren't embarrassed by this. They firmly held onto the council imagery throughout their history. It apparently posed no threat to Yahveh's position. For he was *ha-Elohim*, which means "the (only real) God." There is a strong *anti-myth* element in the Bible that permeates the background of the creation and flood stories in Genesis 1-11. God is not the head of a pantheon of deities as in Babylon, Egypt or Canaan. There are no attempted coup d'état's, as when Baal tried to wrest the throne from his father El, the chief god of Canaan.

Daniel 7:10 vermeldt een hemels "hof." Het Aramese naamwoord דִּינָה *dinah* betekent een "raad van rechters" (Koehler-Baumgartner, *Lexicon in Veteris Testamenti Libros*, 1065). God afschilderen als een tijd overstijgende Rechter, samen zittend met andere rechters is een opvallend beeld. In Jesaja 41 echoot het gerechtelijke scènes, zoals we later zullen zien.

TERMINOLOGIE VOOR DE LEDEN

Raadsleden hebben verschillende namen of titels. Zij zijn: heiligen, geesten, boodschappers, gezanten, dienstknechten, degenen in den hoge, prinses - en andere namen.⁶ De diversiteit suggereert verschillende rollen in hun relatie met Jahveh in zijn diverse rollen als Koning, Rechter, Heer, en Krijger. Gods rol als Krijger wordt onthuld door zijn naam "HERE der heerscharen" - יהוה־צְבָאוֹת *Yahveh Tzeva'ot* - letterlijk, Yahveh van legers.⁷ De naam is centraal in wat "Zion Theology" werd genoemd - een groepering van doctrines die zegt dat God het Huis van David en de Tempel van Jeruzalem op de berg Sion met zijn hemelse legers zal beschermen. Wat bij een aantal titels voor de raadsleden het meest opvalt, is hun ongegeneerde bevestiging van semi-goddelijkheid. Deze wezens worden openlijk aangeduid als *elohim* - goden, goddelijke wezens. Ze zijn ook *benei elohim*, *benei elim*, en *benei elyon* (zonen van God, zonen van de Allerhoogste) (Gen 6:2; Ps 8:6; 29:1; 82:6; 86:8; 89:7; 97:7; 138:1; Job 38:7). Deze terminologie is op het randje af gevaarlijk omdat die bijna oude Nabije Oosten pantheons weerspiegelt waarbij de vader godheid wordt omringd door zijn kinderen godheden, de mindere goden.

ISRAËLS BEWAAKTE NALATENSCHAP

Maar de Israëlieten waren hierdoor niet in verlegenheid gebracht. Hun hele geschiedenis hebben ze de raad-beeldspraak nooit losgelaten. Het was blijkbaar geen bedreiging voor Yahveh's positie. Want hij was *ha-Elohim*, wat betekent "de (enige echte) God." Er is een sterk *anti-mythe* element in de Bijbel dat de achtergrond van de schepping en zondvloed verhalen in Genesis 1-11 doordringt. God is niet het hoofd van een pantheon van goden zoals in Babylon, Egypte of Kanaän. Er zijn geen pogingen tot een staatsgreep, zoals toen Baal de troon probeerde te ontrukken van zijn vader El, de oppergod van Kanaän.

In the Bible, the "sub-elohim" (so to speak) are merely God's servants and messengers (*malakhim*; Grk. *angeloi*, angels). Though supremely powerful, they are not worshiped. Some apostates in Israel did bow to "the sun, moon and stars" - apparently rebellious *elohim* posing as heavenly bodies. But loyal Hebrews and later Israelites worshiped only Yahveh.

THOROUGHLY HEBREW

References to the heavenly council or the King's throne room occur in every portion of the tri-fold Hebrew Bible (Gen 1:26; 1 Kgs 22:19-23; Ps 89:5-7); in every literary genre, including *narrative* (Exod 24:9-10), *historical* (1 Kgs 22:19-23), *prophetic* (Isa 6:1-8; Jer 23:18-22), *poetic* (Job 1:6-12), *liturgical* (Ps 103:19-22), *wisdom* (Job 15:8), and *visionary* (Ezek 1; Zech 3:1-5); from the earliest (Exod 15:11; Deut 32:8 LXX; Ps 29:1) to the latest dated materials (Neh 9:6; Dan 7:9-14); and in texts spanning all of time: from the primeval moments of creation (Gen 1:26; Job 38:1-7) to the eschatological arrival of God's kingdom (Dan 7:9-14).

Yahveh and his heavenly entourage as *concept* and *image* were woven deeply into Israel's theological tapestry. As Th. Vriezen noted: "Far from clashing with monotheism this conception lays the greatest stress on the Majesty of Yahveh. Yahveh is a unique God, but He is not alone."⁸

COURT TRANSCRIPTS

The council concept throws light on what I call the "Genesis Plurals." These are the three passages in which God refers to "us" and "our." "Let us make *adam* in **our** image" (Gen 1:26); "Behold, the *adam* has become like one of **us**" (Gen 3:22); "Come, let **us** go down" (Gen 11:7).⁹ From the very start of the canon, we encounter allusions to God and his council. Just *whom* the council consists of isn't stated. We have to determine that from other texts. Council imagery also appears in the forensic scene in Isaiah 41 where God summons the foreign gods to show up in his court and prove they truly are deities. Listen to God's taunt and imagine him beckoning with his hand to those in his throne room:

In de Bijbel zijn de "sub-elohim" (bij wijze van spreken) alleen maar Gods dienaren en boodschappers (*malakhim*; Grk *angeloi*, engelen). Hoewel oppermachtig, worden ze niet aanbeden. Sommige afvalligen in Israël bogen voor "de zon, de maan en de sterren" - blijkbaar opstandige *elohim* die zich als hemellichamen voordeden. Maar trouwe Hebreëen en later Israëlieten aanbaden alleen Yahveh.

HELEMAAL HEBREEUWS

Verwijzingen naar de hemelse raad of de troonzaal van de Koning komen in elk deel van de drieledige Hebreeuwse Bijbel voor (Gen. 1:26; 1 Kon. 22:19-23; Ps. 89:5-7); in elk literair genre, waaronder *verhalend* (Ex. 24:9-10), *historisch* (1 Kon. 22:19-23), *profetisch* (Jes. 6:1-8; Jer. 23:18-22), *poëtisch* (Job 1:6-12), *liturgisch* (Ps. 103:19-22), *wijsheid* (Job 15:8), en *visionair* (Ez. 1; Zach. 3:1-5); van de vroegste (Ex. 15:11; Deut. 32:8 LXX; Ps. 29:1) tot de laatste gedateerde materialen (Neh. 9:6; Dan. 7:9-14); en in teksten over de hele tijd verspreid: van de oorspronkelijke momenten van de schepping (Gen. 1:26; Job 38:1-7) tot de komst van Gods koninkrijk aan het einde (Dan. 7:9-14).

Jahveh en zijn hemelse entourage waren als *concept* en *beeld* diep in het theologische tapijt van Israël verweven. Zoals Th. Vriezen opmerkte: "Verre van te botsen met het monotheïsme legt deze opvatting de grootste nadruk op de majesteit van Jahveh. Yahveh is een unieke God, maar Hij is niet alleen."⁸

HOF AFSCHRIFTEN

Het raad-begrip werpt licht op wat ik de "Genesis Meervouden" noem. Dit zijn de drie passages waarin God naar "ons" en "onze" verwijst. "Laat Ons *adam* maken naar **ons** beeld" (Gen. 1:26); "Ziet, de *adam* is geworden als een van **ons**" (Gen. 3:22); "Kom, laat **ons** naar beneden gaan" (Gen. 11:7).⁹ Vanaf het begin van de canon, komen we verwijzingen tegen naar God en zijn raad. Alleen wordt niet vermeld *uit wie* de raad bestaat. We moeten dat uit andere teksten vaststellen. De raad-beeldspraak komt ook in de gerechtelijke scene in Jesaja 41 voor, waar God de vreemde goden oproept om zich in zijn hof te laten zien en te bewijzen dat ze werkelijk goden zijn. Luister naar Gods beschimping en stel je hem voor, wenkend met zijn hand naar die welke in zijn troonzaal zijn:

"Present your case," Yahveh says.
 "Bring forward your strong arguments," the King of Jacob says.
 "Let them bring forth and declare to us what is going to take place ... that we may consider them and know their outcome ... that we may know you are *elohim* ... that we may anxiously look about us." (vv. 21-23)

"Presenteer uw zaak", zegt Jahveh.
 "Breng je sterke argumenten naar voor," zegt de Koning van Jacob.
 "Laat ze voortbrengen en aan ons verklaren wat er gaat gebeuren ... opdat we hen kunnen inschatten en hun uitkomst kennen... zodat wij kunnen weten dat u *elohim* bent... zodat wij ongerust over **onzelf** opkijken." (vv. 21-23)

This is satire. Nonetheless, it exists as a conceptual reality for the prophet. The imagery served a polemical function against the "no-gods" (בלא אלהים *belo elohim*, Jer 5:7) and "demons" (שְׁדִמִּים, *shedim*, Deut 32:17) of Israel's neighbors, who were in thralldom to these imitation gods. The council concept wasn't a literary or theological construct; it was a living element of Israel's religious system. In the Bible, the beings around Yahveh are *elohim*: they are powerful entities. They're also holy because they are in the presence of the Holy One himself. That's why humans fear these *elohim*. Those who offer worship to the *elohim* around Yahveh are idolaters.

Dit is satire. Niettemin bestaat het voor de profeet als een conceptuele realiteit. De beeldspraak diende een woordenstrijd met de "geen-goden" (בלא אלהים *belo elohim*, Jer. 5:7) en "demonen" (שְׁדִמִּים, *shedim*, Deut. 32:17) van Israëls burenen, die slaaf waren van deze imitatie goden. Het raad-begrip was geen literaire of theologische constructie; het was een levend onderdeel van Israëls religieuze systeem. In de Bijbel zijn de wezens rondom Jahveh *elohim*: het zijn machtige wezens. Ze zijn ook heilig, omdat ze in de tegenwoordigheid van de Heilige zelf zijn. Dat is de reden waarom mensen deze *elohim* vrezen. Degenen die de *elohim* omheen Yahveh aanbidden zijn afgodendienaars.

Throne Visions

Troon Visioenen

As I said, awareness of the great assembly of *elohim* was obtained through visionary entry into Elohim's court. There are six passages in the Bible that can be classified as "throne visions": Exodus 24:9-11; 1 Kings 22:19-23; Isaiah 6:1-8; Ezekiel 1, 10; Zechariah 3:1-5; and Daniel 7:9-14. Here are some facts about them.

Zoals ik al zei, werd het bewustzijn van de grote vergadering van *elohim* verkregen door het visionair binnenkomen in Elohim's hof. Er zijn zes passages in de Bijbel die als "troon visioenen" bestempeld kunnen worden: Ex. 24:9-11; 1 Kon. 22:19-23; Jes. 6:1-8; Ez. 1, 10; Zach.3:1-5; en Dan. 7:9-14. Hier volgen daarover enkele feiten.

- 1) Each vision mentions or alludes to a *throne*, whether it's resting on Mount Sinai (Exod 24:10) or occupying the Jerusalem temple (Isa 6:1) or lifted on the wings of the soaring *keruvim* (Ezek 1:26-28). Yahveh's throne is the seat of all government, and it's occupied by only by one deity.
- 2) They share a common theme: the *kingship of Yahveh*. In Isaiah's vision, he explicitly says, "My eyes have seen the King, Yahveh of armies" (6:5).
- 3) Each vision (except Exod 24) refers to heavenly beings: *ruchot* spirits (1 Kgs 22), *serafim* (Isa 6), *keruvim* cherubim (Ezek 1, 10), *ha-satan* and the *malakh* or angel of Yahveh (Zech 3), and "myriads upon myriads" (Dan 7).

- 1) Elke visioen vermeldt of zinspeelt op een *troon*, zij het dat die rust op de berg Sinaï (Ex. 24:10) of de tempel van Jeruzalem bezet (Jes. 6:1) of opgeheven wordt op de vleugels van de stijgende *keruvim* (Eze. 1:26-28). Yahveh's troon is de zetel van alle bestuur, en wordt door slechts één godheid bezet.
- 2) Ze hebben een gemeenschappelijk thema: het *koningschap van Yahveh*. In het visioen van Jesaja, zegt hij expliciet: "Mijn ogen hebben de Koning, Yahveh van de legers gezien" (6:5).
- 3) Elke visioen (behalve Ex. 24) verwijst naar hemelse wezens: *ruchot* geesten (1 Kon. 22), *serafim* (Jes. 6), *keruvim* cherubijnen (Eze. 1, 10), *ha-satan* en de *malakh* of engel van Yahveh (Zach. 3), en "tienduizenden op tienduizenden" (Dan. 7).

- 4) Throne visions historically *occur at crisis times* when affirmation of God's kingship is urgent to the nation. For example - just after the exodus - birth of the nation (Exod 24), or when a king died (Isa 6) or was about to die (1 Kgs 22), or when God was about to install new leaders (Zech 3), or when the people were thrust into exile and desperately needed to know they weren't abandoned (Ezek 1).
- 5) The visions also affirm *God's choice of human leaders*, as when Moses, Aaron, and 72 elders ascended the mountain (Exod 24), or when the post-exilic community was told that a Levite, not a son of the House of David, would oversee the restoration (Zech 3), or when, in an unknown apocalyptic future, a Davidic son would have absolute rule (Dan 7) not only over Israel but the whole earth!
- 6) The visions *confirm the authority* of those to whom God granted access to His council. The true prophet is one who hears the Word or Plan of Yahveh in the Sod, then delivers it to Israel, saying, "Thus says the LORD" (Jer 23:18,22).

DAVID, A PROPHET?

Some passages in the Hebrew Bible imply that King David had Council access. Second Samuel 23 refers to *mashiach* David as "the man who was raised on High" (to the Council?), who said of himself, "The Ruach of Yahveh spoke by me, and his word was on my tongue" (2 Sam 23:1-2). Some men called David God's "angel," or a messenger of the Court (2 Sam 14:17,20; 19:27).

Note Jeremiah's rhetorical question on how to discern a true prophet of God: "Who has stood in the council (*sod*) of Yahveh, that he should see and hear his word?" (Jer 23:18). In later eras, a prophet could be called an "angel of Yahveh" since he delivered God's council decisions (Hag 1:13; Mal 2:7, cf. 3:1). David's affirmation about himself is that of a prophet, not merely a shepherd king.

UNIQUE VISIONS

While the six throne visions share common imagery and themes, each is also unique. Each comes at a significant historical-theological moment and is orchestrated

- 4) Troon visioenen treden historisch op *in crisis tijden* waarin bevestiging van Gods koningschap zich opdringt voor de natie. Bijv. - net na de exodus - de geboorte van de natie (Ex. 24), of wanneer een koning stierf (Jes. 6) of ging sterven (1 Kon. 22), of als God nieuwe leiders ging installeren (Zach. 3), of wanneer de mensen in ballingschap waren gedreven en hard nodig moesten weten dat ze niet verlaten waren (Eze. 1).
- 5) De visioenen bevestigen ook *Gods keuze van de menselijke leiders*, zoals toen Mozes, Aaron, en 72 oudsten de berg bestegen (Ex. 24) of toen de gemeenschap van na de ballingschap vernam dat een Leviet, niet een zoon van het Huis van David, op het herstel zou toezien (Zach. 3), of dat in een onbekende apocalyptische toekomst, een Davidische zoon absolute heerschappij zou hebben (Dan. 7) niet alleen over Israël, maar over de hele aarde!
- 6) De visioenen *bevestigen het gezag* van degenen aan wie God de toegang tot Zijn raad verleende. De ware profeet is iemand die het Woord of Plan van Jahveh in het Sod hoort, en het dan aan Israël doorgeeft, zeggende: "Dit zegt de HEER" (Jer. 23:18,22).

DAVID, EEN PROFEET?

Sommige passages in de Hebreeuwse Bijbel laten verstaan dat koning David toegang tot de Raad had. 2 Samuel 23 verwijst naar *mashiach* David als "de man, die opgetild werd in den Hoge" (tot de Raad?), die van zichzelf zei: "De Ruach van Yahveh heeft door mij gesproken, en zijn woord was op mijn tong" (2 Sam. 23:1-2). Sommige mannen noemden David God's "engel", of een boodschapper van het Hof (2 Sam. 14:17,20; 19:27).

Denk aan Jeremia's retorische vraag over hoe je een ware profeet van God herkent: "Wie heeft in de raad (*sod*) van Yahveh gestaan, zodat hij zou zien en zijn woord horen?" (Jer. 23:18). In latere tijden, kon een profeet een "engel van Yahveh" worden genoemd, omdat hij Gods raadsbesluiten overbracht (Hag. 1:13; Mal. 2:7, zie 3:1). David's verklaring over zichzelf is als van een profeet, niet een louter herderkoning.

UNIEKE VISIOENEN

Terwijl de zes troonvisioenen gemeenschappelijke beelden en thema's hebben, is ook elk uniek. Elk komt op een belangrijke historische-theologisch moment en wordt

by God for those occasions. The visions aren't surreptitious stolen peeks behind the divine curtain by would-be prophets. They can't be conjured for personal entertainment or self-aggrandizement. Visions are given only to those invited. Incidentally, reporting the contents of a throne vision to the authorities can get you accused of blasphemy or even killed - as the cases of Micaiah ben Imlah in the eighth century (1 Kgs 22) and those of Yeshua (Matt 26:63-68) and Stephen (Acts 7:55-60) in the first century all attest.

The Watershed

The throne vision in Daniel 7:9-14 is a watershed in Israelite theology. Here the courtiers of the "Ancient of Days" sweep into the royal hall as "the clouds of heaven," escorting someone who looks human, and "present" him to the King and his assembly of *100 million* (lit. Aramaic).

Some commentators say this בר־אִנָּשׁ *bar enash* - son of mortal man - is the archangel Michael.¹⁰ But in the book of Daniel, divine beings are classed as *bar elahin*, sons of God (Dan 3:25), not *bar enash*, son of man. The Aramaic *enash* connotes "mortal man," as does Hebrew *enosh*.

Given the theological thrust of Daniel, I believe this Bar Enash is a *messianic son of David* who receives the kingdom as a co-ruler with God, as outlined in ancient Davidic Theology.¹¹ But - he is also *another Adam*, one given authority over all creation, a role originally intended for the Adam in Genesis.¹²

The council imagery of Daniel 7 struck deep, lasting roots in Israel. As Peter Hayman observes,

It is hardly ever appropriate to use the term monotheism to describe the Jewish idea of God. From the book of Daniel on, nearly every variety of Judaism maintained the pattern of the supreme God plus his vice-regent/vizier Needless to say, this situation left many Jews confused, especially about the identity of the number two in the hierarchy.¹³

door God voor die gelegenheden georkestreerd. De visioenen zijn niet het gevolg van heimelijk ongeoorloofd gluren achter het goddelijke gordijn door schijnprofeten. Ze kunnen niet opgeroepen worden als persoonlijk tijdverdrijf of tot zelfverheerlijking. Visioenen worden alleen gegeven aan de genodigden. Overigens kan de rapportage van de inhoud van een troonvisioen aan de autoriteiten je een beschuldiging van godslastering of zelfs de dood opleveren - zoals in de gevallen van Micha ben Jimla in de achtste eeuw (1 Kon. 22:8) en van Yeshua (Mat. 26:63-68) en Stefanus (Hand. 7:55-60) in de eerste eeuw allemaal getuigen.

Het Keerpunt

Het troonvisioen in Daniël 7:9-14 vormt een keerpunt in de Israëlitische theologie. Hier stuiven de hovelingen van de 'Oude van Dagen' in de koninklijke zaal als "de wolken des hemels," escorteren iemand die er mensachtig uitziet, en "stellen" hem voor de koning en zijn vergadering van *100 miljoen* (lett. Aramees).

Sommige commentatoren zeggen dat deze אֲנִי-בֶרֶךְ *bar enash* - zoon van de sterfelijke mens - de aartsengel Michael is.¹⁰ Maar in het boek Daniël, zijn goddelijke wezens als *bar elahin*, zonen van God beschouwd (Dan. 3:25), niet als *bar enash*, mensenkind. Het Aramese *enash* betekent "sterfelijke mens," net als het Hebreeuwse *enosh*. Gezien de theologische strekking van Daniël, denk ik dat deze Bar Enash een *messiaanse zoon van David* is, die het koninkrijk ontvangt als een co-heerser met God, zoals in de oude Davidische Theologie geschetst wordt.¹¹ Maar - hij is ook *een andere Adam*, iemand die over de hele schepping gezag gekregen heeft, een rol die oorspronkelijk voor de Adam in Genesis bedoeld was.¹²

De raadbeeldtaal van Daniël 7 kreeg diepe, blijvende wortels in Israël. Zoals Peter Hayman opmerkt:

Het is nauwelijks ooit gepast om de term monotheïsme te gebruiken bij de beschrijving van het Joodse idee over God. Vanaf het boek Daniel houdt bijna elke vorm van Jodendom vast aan het patroon van de allerhoogste God plus zijn vice-regent/vizier Onnodig te zeggen dat deze situatie veel joden in de war bracht, meerbepaald over de identiteit van de nummer twee in de hierarchy.¹³

Second Temple Jewish Literature

Many Second Temple era documents report trips to heaven and visions of the holy temple and its occupants via an Ezekiel-like chariot. These *Merkavah* (Heb. chariot) visions were popular among Jewish mystics and later kabbalists.

- (1) In the Pseudepigrapha, quite often a famous patriarch such as Enoch, Abraham or Moses gains access to the heavenly King. In the "Parables" or "Similitudes" of *1 Enoch* (a section of the book now usually dated near the fall of Jerusalem in 70), we find visions of God and his Messiah, the Son of Man or Chosen One, sitting next to God (*1 En* 45:4; 46:1-3; 48:6; 52:4; 62:7).
In other documents, angels such as Michael or the superior angel Yao'el ("Yah is God") are seen on or near God's throne.
- (2) Qumran Cave 4 gave us a treasure trove of materials about what goes on in heaven during worship services conducted by seven angelic priests. The *Songs of the Sabbath Sacrifice* (4Q400-407) are stunningly elaborate about this. In another document we have the very words of Michael the archangel: "I am counted among the gods and my dwelling-place is in the holy congregation I am counted among the gods and my glory is with the sons of the King" (4Q491 frag. 11).¹⁴
In 11QMelch, Melchizedek is a heavenly priest who stands in for God as eschatological judge. As such, he is called "Elohim."¹⁵
Just how the authors of these documents knew about the goings-on in the throne room is unstated. They don't declare themselves to be prophets or introduce their visions with the biblical idiom, "Behold, I saw ..."
- (3) Septuagint manuscripts contain two interesting variants along these lines. In Isaiah 9:5, the messianic figure is called "the Messenger of the Great Council [*megales boules angelos*]." And Psalm 110:3 alludes to the divine origin of the Lord (*kurios*) seated beside God. He is "begotten" by God "among the splendor of the holy ones."¹⁶

Joodse Literatuur v/d Tweede Tempel

Veel documenten uit het Tweede Tempel tijdperk rapporteren trips naar de hemel en visioenen van de heilige tempel met z'n bewoners via een Ezechiëlachtige strijdswagen. Deze *Merkavah* (Hebr. strijdwagen) visioenen waren populair bij de Joodse mystici en latere kabbalisten.

- (1) In de Pseudepigrapha, krijgt een beroemde patriarch zoals Henoch, Abraham en Mozes heel vaak toegang tot de hemelse Koning. In de "Gelijkenissen" of "Overeenkomsten" van *1 Enoch* (een deel van het boek wordt nu meestal gedateerd in de buurt van de val van Jeruzalem in 70), vinden we visioenen van God en zijn Messias, de Zoon des mensen of Uitverkorene, die naast God zit (*1 En* 45:4; 46:1-3; 48:6; 52:4; 62:7).
In andere documenten, worden engelen zoals Michaël of de superieure engel Yao'el ("Yah is God") op of in de buurt van Gods troon gezien.
- (2) Qumran Grot 4 gaf ons een schat aan materiaal over wat er in de hemel gebeurt tijdens erediensten geleid door zeven engelachtige priesters. De *liederen van het sabbat slachtoffer* (4Q400-407) weiden hierover uit op verbluffende wijze. In een ander document hebben we de woorden van de aartsengel Michaël: "Ik ben gerekend tot de goden en mijn woonplaats is in de heilige gemeente Ik word gerekend tot de goden en mijn heerlijkheid is bij de zonen van de Koning" (4Q491 frag. 11).¹⁴
In 11QMelch, is Melchizedek een hemelse priester die als eindtijdrechter God vervangt. Als zodanig is hij "Elohim."¹⁵
Hoe de auteurs van deze documenten aan hun kennis kwamen over de gang van zaken in de troonzaal, staat er niet bij. Zij stellen niet dat ze profeten zijn of beginnen hun visioen niet met het bijbelse "Zie, ik zag ..."
- (3) Septuagintmanuscripten bevatten twee interessante varianten hierop. In Jesaja 9:5 wordt de Messiaanse figuur "de Boodschapper van de Grote Raad [*megales boules angelos*]" genoemd. En Psalm 110:3 zinspeelt op de goddelijke oorsprong van de Heer (*kurios*) die naast God zetelt. Hij is "onder de pracht van de heiligen" door God "verwekt".¹⁶

Council Imagery in New Testament

PSALM 110:1

Verse one of this psalm is a very important Hebrew Bible text used in the New Testament.

Yahveh said to my Adon, "Sit at my right hand until I make your enemies a footstool for your feet."¹⁷

The original psalm dates from the monarchy period when the House of David flourished. Thus, for a thousand years or so before Yeshua, the idea that a son of David would sit next to God as co-ruler was a well-known ideal among biblically-informed Jews. Yet when Yeshua at his trial identified himself as the "Adon" (Lord) of Psalm 110 and as Daniel's "Son of Man," the high priest denounced him for blasphemy (Matt 26:63-66). But there was none - scripturally speaking.

THRONE VISIONS

The throne visions in the New Testament convey the same imagery.

In **Acts 7**, just before dying as a martyr, Stephen saw "the glory of God" and "Yeshua ... the Son of Man standing at the right hand of God" (vv. 55-56). This image obviously reflects both Daniel 7:13-14 (Ancient of Days and Bar Enash) and Psalm 110:1 (Yahveh and his Adon).

The multiple visions in the book of **Revelation** also attest to the same reality. In this image-filled book we see the full complement of the heavenly council: God, the Lamb (Yeshua), and numerous divine beings and human martyrs gathered around the throne, worshiping (only) God and the Lamb. Nothing's substantially different from the visions in the Hebrew Bible (particularly Daniel 7), except for the specific identification of God's co-ruler.

And every created thing which is in heaven and on the earth and under the earth and on the sea, and all things in them, I heard saying:

"To Him who sits on the throne, and to the Lamb, be blessing and honor and glory and dominion forever and ever." (Rev 5:13)

Raad-beelden in het Nieuwe Testament

PSALM 110:1

Vers één van deze psalm is een zeer belangrijke Hebreeuwse Bijbeltekst die in het Nieuwe Testament staat.

Yahveh zei tot mijn Adon, "Zit aan mijn rechterhand, totdat Ik uw vijanden maak tot een voetbank voor uw voeten."¹⁷

De originele psalm dateert uit de periode dat het Huis van David een bloeiende monarchie was. Dus zo'n duizend jaar vóór Yeshua, was de gedachte dat een zoon van David naast God zou zitten als medeheerser, een bekend ideaal onder Joden die van de Bijbel op de hoogte waren. Maar toen Yeshua op zijn proces zich identificeerde als de 'Adon' (Heer) van Psalm 110 en als Daniël's "Zoon des mensen," betichtte de hogepriester hem van godslastering (Mat. 26:63-66). Maar dat was niet zo - schriftuurlijk gesproken.

TROON VISIOENEN

De troon visioenen in het Nieuwe Testament brengen dezelfde beeldspraak.

In **Handelingen 7**, vlak voor het sterven als een martelaar, zag Stefanus "de heerlijkheid van God" en "Yeshua ... de Zoon des mensen, staande aan de rechterhand van God" (vv. 55-56). Dit beeld weerspiegelt uiteraard zowel Daniël 7:13-14 (Oude van Dagen en Bar Enash) en Psalm 110:1 (Yahveh en zijn Adon).

De vele visioenen in het boek **Openbaring** getuigen ook van dezelfde werkelijkheid. In dit met beelden gevulde boek zien we de volledige aanvulling van de hemelse raad: God, het Lam (Yeshua), en tal van goddelijke wezens en menselijke martelaren rond de troon verzameld, die (uitsluitend) God en het Lam aanbidden. Niets is wezenlijk verschillend van de visioenen in de Hebreeuwse Bijbel (vooral Daniël 7), behalve m.b.t. de specifieke identificatie van Gods medeheerser.

En alle schepsel, dat in de hemel is en op de aarde en onder de aarde en op de zee, en alle dingen daarin, hoorde ik zeggen:

"Aan Hem die op de troon zit, en aan het Lam, zij zegen en eer en heerlijkheid en heerschappij tot in de eeuwen der eeuwen" (Openbaring 5:13)

Like the visions in the Hebrew Bible, these visions come at *crisis moments* when God or Messiah's lordship is put to the test (times of persecution at the hands of beasts). The visions also *validate the authority* of both Stephen and John as prophets: spokesmen of the Council. And the visions *confirm* that the crucified and resurrected *Yeshua does in fact have a place* in heaven near the Throne.

These visions also have an anti-myth, anti-idolatry tone. The beings present in God's royal hall are not the objects of worship. Only the Lamb and "the One who sits on the throne" are so honored - by all the heavenly beings themselves. There is no room even for human saints from ancient Israel or the new Messianic family.

PAUL

Paul periodically alludes to the dual image of God and his *Lord*.

Nearly every letter begins with the salutation, "Grace to you and peace from the God the Father *and the Lord*, Yeshua Messiah." He writes of how God "raised him [Messiah] from the dead, and seated him at his right hand in the heavenly places" and "put all things in subjection under his feet" (Eph 1:20,22; 1 Cor 15:27; cf. Ps 8:6).

Paul alludes to the Daniel 7 throne scene when writing to Timothy: "I solemnly charge you in the presence of God and of Messiah Yeshua and of the chosen angels" (1 Tim 5:21). This also echoes statements by Yeshua: "Whoever acknowledges me in the presence of others, the Son of Man will also acknowledge in the presence of God's angels"; "I will acknowledge his name before my Father and before his angels" (Luke 12:8; Rev 3:5).

JOHN

In the gospel of John, there are several allusions to the concept of God's heavenly *sod*, his intimate circle.

Near God's Mind. Yeshua - God's one and only (*monogenes*) - is said to have been "in the bosom of the Father" and is thus best able to "explain him" (John 1:18). The bosom houses the heart, which in Hebrew thinking is the seat of thought and planning, not emotion. God's *sod* is usually reserved for his prophets: those who hear the council discussions and are

Net als de visioenen in de Hebreeuwse Bijbel, komen die visioenen op *crisismomenten* als de heerschappij van God of de Messias op de proef wordt gesteld (tijden van vervolging in de handen van beesten). De visioenen *verklaren ook het gezag* als profeten *geldig* voor zowel Stefanus als Johannes: woordvoerders van de Raad. En de gezichten *bevestigen* dat de gekruisigde en opgestane *Yeshua wel degelijk een plaats heeft* in de hemel, nabij de Troon. Deze visioenen hebben ook een antimythe, antiafgoderij toon. De wezens in Gods Koninklijke zaal zijn geen voorwerpen van aanbidding. Alleen het Lam en "Degene die op de troon zit" worden zo vereerd - door alle hemelse wezens; geen andere. Er is geen plaats voor menselijke heiligen noch uit het oude Israël noch uit de nieuwe Messiaanse familie.

PAULUS

Paulus verwijst regelmatig naar het dubbele beeld van God en zijn *Heer*.

Bijna elke brief begint met de begroeting, "Genade zij u en vrede van God de Vader *en de Heer*, Yeshua de Messias." Hij schrijft over hoe God "hem [de Messias] uit de doden verhief, en hem aan zijn rechterhand deed zitten in de hemelse gewesten" en "alles onder zijn voeten heeft gesteld" (Ef. 1:20,22; 1 Kor. 15:27; vgl. 8:6).

Paulus zinspeelt bij het schrijven aan Timotheüs op de troonscene van Daniël 7: "Ik betuig u in de aanwezigheid van God en van de Messias Yeshua en van de uitgekozen engelen" (1 Tim 5:21). Dit echoot ook uitspraken van Yeshua: "Wie mij erkent in het bijzijn van anderen, zal de Zoon des Mensen ook erkennen in de aanwezigheid van Gods engelen"; "Ik zal zijn naam voor mijn Vader en voor zijn engelen erkennen" (Lucas 12:8; Openbaring 3:5).

JOHANNES

In het evangelie van Johannes, zijn er verschillende verwijzingen naar het concept van Gods hemelse *sod*, zijn intieme kring.

Nabij Gods Intelligentie. Yeshua - Gods ene en enige (*monogenes*) - was naar verluidt "in de boezem van de Vader" en is dus het best in staat om "hem uit te leggen" (Johannes 1:18). De boezem huisvest het hart, dat in het Hebreeuws denken de zetel is van denken en plannen, niet van emotie. Gods *sod* wordt meestal gereserveerd voor zijn profeten: degenen die de raaddiscussies horen en

dispatched to declare his word to his people (Amos 3:7) and enact his will (Ps 103:20-21).

But the council is also opened to others: "The *sod* of the LORD is for those who fear him; to them he makes known [the deeper meanings and blessings of] his covenant" (Ps 25:14). Job once lamented about days gone by "when the friendship [*sod, intimate council*] of God was over my tent" (Job 29:4). If access to the *Sod* were given to Job and the prophets, how much more to the Son?

Beside God. Throughout the gospel of John, the Greek preposition *para* is used to describe Yeshua's prior position *beside* God. He was "the Only One from beside the Father"; "the One who is from beside God ... has seen the Father"; "I am from beside him, and he sent me"; "I came forth from beside the Father" (John 1:14; 6:46; 7:29; 16:27). He was also "with" [*pros*] God (John 1:1,2; 1 John 1:2).

Glory. As Moses, Ezeziel and Stephen all attest, God's heavenly presence is surrounded with "glory" (Exod 33:22; Ezek 1:28; Acts 7:55). To this environment, Yeshua seeks to return after his resurrection: "Father, glorify me alongside (*para*) yourself. Give me the same glory I had beside (*para*) you before the world existed" (John 17:5).

God-given Authority. In Daniel 7, the Ancient of Days gives authority to the *Bar Enash*, the Son of Man, to rule the earth. Thus, Yeshua tells his disciples, "He [God] gave him [me] authority to execute judgment, because he is the Son of Man" (John 5:27). And during a prayer, he says to God, "Father ... you have given [me] authority over all people" (John 17:1,2). At the end of Matthew, he says, "All authority has been given to me in Heaven and on earth"; 28:18.

Official Reactions to Council Concepts

RABBINIC JUDAISM

This imagery of God and a companion Lord eventually became problematic to rabbinic orthodoxy.

As early as the Mishnah (ca. 200 CE), we find condemnation of what it calls a belief in "Many (or Two) Powers."¹⁸

gezonden worden om zijn woord aan zijn volk te verkondigen (Amos 3:7) en zijn wil af te kondigen (Psalm 103:20-21).

Maar de raad is ook opengesteld voor anderen: "Het *sod* des HEEREN is voor degenen die Hem vrezen, aan hen maakt hij [de diepere betekenissen en zegeningen van] Zijn verbond bekend" (Psalm 25:14). Job klaagde eens over voorbijgegangene dagen "wanneer de vriendschap [*sod, intieme raad*] van God over mijn tent was" (Job 29:4). Als de toegang tot het *Sod* aan Job en de profeten werd gegeven, hoeveel te meer aan de Zoon?

Naast God. Door het evangelie van Johannes heen, is het Griekse voorzetsel *para* gebruikt om Yeshua's vorige positie *naast* God te beschrijven. Hij was "de Enige van bij de Vader"; "Degene die van naast God is ... heeft de Vader gezien"; "Ik kom van naast hem, en hij heeft me gezonden"; "Ik ben van naast de Vader uitgegaan" (Johannes 1:14; 6:46; 7:29; 16:27). Hij was ook "met" [*pros*] God (Johannes 1:1,2; 1 Johannes 1:2).

Heerlijkheid. Zoals Mozes, Ezechiël en Stefanus allen getuigen, is Gods hemelse aanwezigheid met "heerlijkheid" omringd (Ex. 33:22; Ez. 1:28; Hand. 7:55). Naar deze omgeving wil Yeshua terugkeren na zijn opstanding: "Vader, verheerlijk mij naast (*para*) uzelf. Geef mij dezelfde glorie die Ik naast (*para*) u had vóór de wereld bestond" (Joh. 17:5).

God gegeven Gezag. In Daniël 7 geeft de Oude van dagen autoriteit aan de *Bar Enash*, de Zoon des Mensen, om de aarde te regeren. Zo vertelt Yeshua zijn discipelen: "Hij [God] gaf hem [mij] bevoegdheid om gericht te houden, omdat hij de Zoon des mensen is" (Joh. 5:27). En tijdens een gebed zegt hij tegen God: "Vader ... u hebt [mij] gezag gegeven over alle mensen" (Joh. 17:1,2). Aan het einde van Matteüs zegt hij: "alle macht is aan mij gegeven in de hemel en op aarde"; 28:18.

Officiële Reacties op Raad Concepten

RABBIJNSE JODENDOM

Dit beeld van God en een metgezel Heer werd uiteindelijk problematisch voor de rabbijnse orthodoxie.

Al in de Mishnah (ca. 200 n.Chr.), vinden we de veroordeling van wat heet het geloof in "Veel (of Twee) Machten."¹⁸

He who says there are Two Powers in heaven is answered: Has it not elsewhere been said: "And there is no God with me" (Sifre on Deuteronomy 379)

[A single man only was first created] for the sake of peace in the human, that no man might say to his fellow, "My ancestor was greater than they ancestor", and that the heretics [*minim*, Jewish followers of Yeshua] should not say, "There are many powers [*reshu'ot*] in heaven" (Mishnah, Sanhedrin 4:5, Blackman trans.)

Later talmudic commentators typically repeat earlier warnings and interpret Psalm 110:1 as a reference to God and either Abraham, David or the nation Israel (b.Nedarim 32b; b.Sanhedrin 108b; Midrash on Psalms 18, §32). But not all agreed. A few rabbis imply that the "Lord" next to God in verse 1 was *the Messiah*.

And your staff [Gen 38:18] alludes to the royal Messiah, as in the verse, *The staff of your strength the LORD will send out of Zion* (Psalm 110:2). [Midrash Rabbah, Genesis 85,9]

And the staff of Aaron budded [Num 17:23 Heb; 17:8 Eng]... That same staff also is destined to be held in the hand of the King Messiah (may it be speedily in our days!); as it says, *The staff of your strength the LORD will send out of Zion: Rule in the midst in your enemies* (Psalm 110:2). [Midrash Rabbah, Numbers 18:23]

But the imagery of Daniel 7 became too dangerous. Eventually, rabbis denounced as blasphemy identifying *Bar Enash* as the *Son of David*, i.e., the Messiah (b.Hagigah 14a; b.Sanhedrin 38b).

But how explain **till thrones were placed**? [Daniel 7:9] - One [throne] was for Himself and one for David. Even as it has been taught: One was for Himself and one for David: this is R. Akiba's view. R. Jose protested to him: Akiba, how long will you profane the *Shechinah*? Rather, one [throne] for justice, and the other for mercy. [b.Sanhedrin 38b]

To downplay Daniel's prophetic authority, the rabbis broke with *previous* Jewish tradition by rejecting him as a prophet.¹⁹ It's also possible they disenfranchised the book of Daniel and moved it into the last, least authoritative

Tot wie zegt dat er Twee Machten in de hemel zijn, wordt geantwoord: Is er niet elders gezegd: "En er is geen God met mij" (Sifre op Deuteronomium 379)

[Alleen een enkele man was het eerst geschapen] omwille van de vrede in de mens, opdat niemand tegen zijn metgezel kan zeggen: "Mijn voorouder was groter dan hun voorouder", en dat de ketters [*minim*, Joodse volgelingen van Yeshua] niet moeten zeggen: "Er zijn veel machten [*reshu'ot*] in de hemel" (Mishnah, Sanhedrin. 4:5, Blackman vert.) Latere talmoedische commentatoren herhalen meestal eerdere waarschuwingen en interpreteren Psalm 110:1 als een verwijzing naar God en ofwel Abraham, David of het volk Israël (b.Nedarim 32b; b.Sanhedrin 108b; Midrash op Psalm 18, §32). Maar niet allen waren het er mee eens. Een paar rabbijnen laten verstaan dat de 'Heer' naast God in vers 1 *de Messias* was.

En uw septer [Gen 38:18] verwijst naar de koninklijke Messias, zoals in het vers, *De staf van uw kracht zal de HEERE uitzenden van Sion* (Psalm 110:2). [Midrasj Rabba, Genesis 85,9]

En de staf van Aaron botte uit [Numeri 17:23 Hebr; 17:8 Ned.] ... Diezelfde staf is ook bestemd voor de hand van de Koning Messias (Moge het snel komen in onze dagen!) zoals er staat: *De staf van uw kracht zal de HEERE uit Sion zenden: Regeer te midden van uw vijanden* (Psalm 110:2). [Midrash Rabba, Numeri 18:23]

Maar het beeld van Daniël 7 werd te gevaarlijk. Uiteindelijk verklaarden rabbijnen het identificeren van *Bar Enash* als de *Zoon van David*, d.w.z. de Messias, tot godslastering (b.Hagigah 14a; b.Sanhedrin 38b).

Maar hoe **totdat er tronen werden geplaatst** uitleggen? [Daniël 7:9] - Eén [troon] was voor Hemzelf en één voor David. Zoals het werd onderwezen: Eén was voor Hemzelf en één voor David: dit is R. Akiba's mening. R. Jose ging tegen hem in: Akiba, hoe lang zal u de *Shechinah* ontheiligen? Veeleer, één [troon] voor gerechtigheid, en de andere voor genade. [b. Sanhedrin 38b]

Om Daniël's profetisch gezag te bagatelliseren, braken de rabbijnen met de *eerdere* joodse traditie door hem als profeet af te wijzen.¹⁹ Het is ook mogelijk dat ze het recht van het boek Daniël afnamen en naar de laatste, minst gezagdragende

section of the tri-fold Hebrew Bible, the Writings - where it remains today.

POST-NICEAN CHRISTIANITY

Similarly, and ironically, Psalm 110 and Daniel 7 - so important in the New Testament - were given no authoritative place among the theologians who crafted the [Nicean, Chalcedonian, and Athanasian creeds](#).²⁰ To bolster the content of these creeds, some zealous Christian scribes altered their Greek NT manuscripts in places to transform the original Heavenly Council imagery of God-and-Lord into more orthodox trinitarian patterns.²¹ (See "[Worship in the New Testament](#)" in the NT Studies portal.)

Reopening Court Documents

In summary, orthodox catholic theologians joined orthodox rabbinic theologians in a common effort to abandon and suppress a central cosmological symbol of the Hebrew Bible/Old Testament and a central Christological symbol of the New. That's why, in my view, Jewish and Christian interpreters have given so little, serious attention to the Heavenly Council.

- Paul Sumner

<http://www.hebrew-streams.org/works/hebrew/council.pdf>

This article is a condensed and edited version of a 5-chapter thesis entitled "Visions of the Divine Council in the Hebrew Bible" (1991/2013). You may access individual chapters at:

<http://www.hebrew-streams.org/works/hebrew/divinecouncil-ch1.pdf>

<http://www.hebrew-streams.org/works/hebrew/divinecouncil-ch2.pdf>

<http://www.hebrew-streams.org/works/hebrew/divinecouncil-ch3.pdf>

<http://www.hebrew-streams.org/works/hebrew/divinecouncil-ch4.pdf>

<http://www.hebrew-streams.org/works/hebrew/divinecouncil-ch5.pdf>

sectie van de drievoudige Hebreeuwse Bijbel, de Geschriften, verhuisden - waarin het nu nog is.

POST-NICEAANS CHRISTENDOM

Op dezelfde manier, en ironisch genoeg, kregen Psalm 110 en Daniël 7 - zo belangrijk in het Nieuwe Testament - geen gezaghebbende plaats onder de theologen die de [geloofsbelijdenissen van Nicea, Chalcedonia en Athanasius](#) opstelden.²⁰ Om de inhoud van deze geloofsbelijdenissen te versterken, veranderden sommige ijverige christelijke schriftgeleerden hun Griekse NT manuscripten plaatselijk om het oorspronkelijke Hemelse Raadbeeld van God-en-Heer in meer orthodoxe drie-eenheidpatronen om te zetten.²¹ (Zie "[Worship in the New Testament](#)" bij hebrew-streams.org onder de rubriek NT Studies.)

Heropening Hof Documenten

Samengevat; orthodoxe katholieke theologen sloten zich bij orthodoxe rabbijnse theologen aan in een gezamenlijke inspanning om een centraal kosmologisch symbool van de Hebreeuwse Bijbel/OT en een centraal christologisch symbool van het NT los te laten en weg te drukken. Dat is de reden waarom, in mijn ogen, joodse en christelijke vertalers zo weinig, serieuze aandacht aan de Hemelse Raad hebben besteed.

- Paul Sumner

<http://www.hebrew-streams.org/works/hebrew/council.pdf>

Dit artikel is een verkorte en bewerkte versie van een proefschrift in 5-hoofdstukken, getiteld "Visioenen van de Goddelijke Raad in de Hebreeuwse Bijbel" (1991/2013). De afzonderlijke hoofdstukken kunt u vinden op:

<http://www.hebrew-streams.org/works/hebrew/divinecouncil-ch1.pdf>

<http://www.hebrew-streams.org/works/hebrew/divinecouncil-ch2.pdf>

<http://www.hebrew-streams.org/works/hebrew/divinecouncil-ch3.pdf>

<http://www.hebrew-streams.org/works/hebrew/divinecouncil-ch4.pdf>

<http://www.hebrew-streams.org/works/hebrew/divinecouncil-ch5.pdf>

Notes

* This is an expanded version of a paper read to a Society of Biblical Literature regional meeting on April 7, 2002, in Kansas City, Missouri. Revised: November 8, 2014. Titles in blue direct reader to subject portals on the hebrew-streams.org website.

¹ C. S. Lewis, *Studies in Medieval and Renaissance Literature* (ed. W. Hooper, Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1954, 1966), 137.

² Andrew E. Hill, *NIV Commentary Series: 1 and 2 Chronicles* (Grand Rapids: Zondervan, 2003), 246-47.

³ Patrick D. Miller, "Cosmology and World Order in the Old Testament: The Divine Council as Cosmic-Political Symbol," *Horizon* 9 (1987): 54.

⁴ In this paper, I use Sefardic Hebrew transliterations. Thus, the Tetragrammaton is spelled YHVH.

⁵ At John 1:18 I read *monogenes huios* ("one and only Son"), instead of *monogenes theos* ("unique or only begotten God"), common in most translations. In Johannine works, *monogenes* echoes the Hebrew *yachid*, the term for a unique or precious child or soul (John 1:14; 3:16, 18; 1 John 4:9). J. H. Thayer said the reading "only begotten God" [*monogenes theos*] "is foreign to John's mode of thought and speech, dissonant and harsh. [It] appears to owe its origin to a dogmatic zeal which broke out soon after the early days of the church" (*Greek-English Lexicon* [1885], 418).

⁶ Holy ones (Deut 33:2; Hos 12:1; Zech 14:5); spirits (1 Kgs 22:21-23; Ps 104:4); messengers/angels (Ps 91:11; 103:20); ministers (Ps 103:21; 104:4); servants (Job 4:18); those on high (Job 21:22); princes (Jos 5:14; Dan 10:13), to name a few.

⁷ In distress, the prophet Joel prays: "Bring down your warriors [*gibborim*], O Yahveh" (Joel 4:11 [Eng. 3:11]). God's "troops" (Job 25:3) or "mighty ones" (Isa 13:3; Ps 103:20) are depicted as advancing divisions of "chariots" (Ps 68:17; 2 Kgs 6:17).

God's army (*tzava*; Jos 5:14-15; Ps 148:2; Neh 9:6) is darkly mirrored by the heavenly hosts (*tzeva'ot*) (sun, moon, stars) who receive idolatrous worship (Isa 24:21; 34:3; Jer 19:13).

⁸ Th. C. Vriezen, *An Outline of Old Testament Theology* (2d ed., Newton, Mass.: Branford, 1970), 328.

⁹ On these plural pronouns as allusions to the heavenly council, see The Genesis Plurals [in the Hebrew Studies portal]. Franz Delitzsch says these verses manifest a "communicative plural" (God conferring with his council) (*A New Commentary on Genesis*, 1888). Bruce Waltke says "God is addressing the angels or heavenly court" (*Genesis: A Commentary*, 2001).

¹⁰ For example, John J. Collins, *Daniel* (Hermeneia; Minneapolis: Fortress, 1993), 304-10; idem, "The Danielic Son of Man," in *The Scepter and the Star (The Messiahs of the Dead Sea Scrolls and Other Ancient Literature)* (ABRL; New York: Doubleday, 1995), 173-94 (176).

¹¹ Some elements of Davidic Theology [Hebrew Studies portal] include: David is God's son (2 Sam 7:14; Ps 2:7,12; 89:26-27); David sits next to God in

Voetnoten

* Dit is een uitgebreide versie van een verhandeling voorgelezen op een regionale bijeenkomst van een Vereniging van Bijbelse Literatuur op 7 april 2002, in Kansas City, Missouri. Herzien op 8 november 2014. De titels in blauw leiden de lezer verder naar onderwerpen op de hebrew-streams.org website.

¹ C. S. Lewis, *Studies in Middeleeuwse en Renaissance Literatuur* (uitg. W. Hooper, Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1954, 1966), 137.

² Andrew E. Hill, *NIV Commentary Series: 1 en 2 Kronieken* (Grand Rapids: Zondervan, 2003), 246-47.

³ Patrick D. Miller, "Cosmology en de Orde van de Wereld in het Oude Testament: De Goddelijke Raad als Kosmospolitiek symbool," *Horizon* 9 (1987): 54.

⁴ In dit artikel gebruik ik Sefardisch Hebreeuwse overzettingen. Het Tetragrammaton wordt dus YHVH gespeld.

⁵ Bij Johannes 1:18 las ik *monogenes huios* ("enige Zoon"), in plaats van *monogenes theos* ("unieke of alleen verwekte God"), wat in de meeste vertalingen gebruikelijk is. In de werken van Johannes, echoot *monogenes* het Hebreeuwse *yachid*, de term voor een uniek of kostbaar kind of ziel (Johannes 1:14, 3:16, 18; 1 Johannes 4: 9). J.H. Thayer zei dat de lezing van "enige verwekte God" [*monogenes theos*] "vreemd is aan Johannes' manier van denken en spreken, afwijkend en streng. [Het] lijkt zijn oorsprong te danken te hebben aan een dogmatische ijver, die kort na de begindagen van de kerk uitbrak" (*Grieks-Engels Lexicon* [1885], 418).

⁶ Heiligen (Deut. 33:2; Hos. 12:1; Zach. 14:5); geesten (1 Kon. 22:21-23; Ps. 104:4); boodschappers/engelen (Ps. 91:11; 103: 20); helpers (Ps. 103:21; 104:4); dienaren (Job 4:18); hoogverhevenen (Job 21:22); prinses (Joz. 5:14; Dan. 10:13), om een paar te noemen.

⁷ In nood bidt de profeet Joël: "Breng uw helden [*gibborim*], O Yahveh" (Joël 4:11 [Ned. 3:11.]). Gods "legerscharen" (Job 25:3) of "machtigen" (Jes. 13:3; Ps. 103:20) worden afgeschilderd als het naderen van afdelingen "wagens" (Ps. 68:17; 2 Kon. 6:17).

Gods leger (*tzava*; Joz. 5:14-15; Psalm 148:2; Neh 9:6) wordt nauwelijks weerspiegeld door de heerscharen van de hoogte (*tzeva'ot*) (zon, maan, sterren), die afgodische aanbidding kregen (Jes. 24:21; 34:3; Jer. 19:13).

⁸ Th. C. Vriezen, *Een overzicht van Oudtestamentische Theologie* (2de uitg., Newton, Mass.: Branford, 1970), 328.

⁹ Over deze meervoudige voornaamwoorden als toespelingen op de hemelse raad, zie De Genesis Meervoudsvormen [bij Hebreeuwse Studies]. Franz Delitzsch zegt dat deze verzen een 'communicatief meervoud' manifesteren (God overleg met zijn raad) (*Een Nieuwe Commentaar op Genesis*, 1888). Bruce Waltke zegt: "God richt zich tot de engelen of hemelse gerechtshof" (*Genesis: Een Commentaar*, 2001).

¹⁰ Bijvoorbeeld, John J. Collins, *Daniël* (Hermeneia; Minneapolis: Fortress, 1993), 304-10; idem, "De Zoon des mensen van Daniël," in *De Scepter en de Ster (De Messiaassen van de Dode Zeerollen en andere oude Letterkunde)* (ABRL; New York: Doubleday, 1995), 173-94 (176).

¹¹ Sommige elementen van Davidische Theologie [zie bij Hebreeuwse Studies] zijn onder meer: David is de zoon van God (2 Sam 7:14; Ps 2:7,12; 89:26-27); David is

rule (Ps 57:1; 80:17; 91:1, 110:1-2); David is "God" (Ps 45:6; 89:27); David is God's "angel" (1 Sam 29:9; Zech 12:8); David will rule the whole earth (Isa 11:10; Ps 2:8; 72:8); David's rule is eternal (2 Sam 7:12-16; Ps 72:17; Dan 7:14). On this theme see John H. Eaton, *Kingship and the Psalms* (2d ed., Sheffield: JSOT Press, 1986).

¹² On an Adam-David link compare Gen 1:26-28; Ps 8:4-6; 89:20,26-27; 110:1.

¹³ Peter Hayman, "Monotheism - A Misused Word in Jewish Studies?" *Journal of Jewish Studies* 42 (1991): 1-15 (2,11).

¹⁴ From Geza Vermes, *The Complete Dead Sea Scrolls in English* (London/New York: Penguin, 1997), 185.

¹⁵ See [Melchizedek: Angel, Man, or Messiah?](#) (11QMelch/11Q13) [in the Dead Sea Scrolls portal].

¹⁶ At Ps 109:3 [MT 110:3] the LXX reads:

ἐν ταῖς λαμπρότησιν τῶν ἁγίων
ἐκ γαστροῦ πρὸ ἑωσφόρου
ἐξεγέννησά σε.
Among the splendors of the holy ones,
From the womb of the dawn,
I have begotten you.

The late David Flusser believed the reading "I have begotten you" was original, but Jewish scribes attempted to suppress it by changing "I have begotten you" to "your youth." The difference is slight in Hebrew. The Masoretic text reads: יַלְדִּיחָךְ *yaldutecha* (your youth); but several mss (BHS, BHL) read: יַלְדִּיחָךְ *yeliditicha* (I begot you). D. Flusser, "Melchizedek and the Son of Man," in *Judaism and the Origins of Christianity* (Jerusalem: Magnes Press, 1988), 192.

¹⁷ Ps 110:1 imagery is seen in places such as: Matt 22:43-44; 26:64; Acts 2:33, 36; 7:55-56; Eph 1:20, 22; Heb 10:12-13; 1 Pet 3:22. For the best discussion of these passages see David M. Hay, *Glory at the Right Hand of God: Psalm 110 in Early Christianity* (SBL Monograph 18; Nashville: Abingdon, 1973).

¹⁸ For example: See also b.Sanh. 38a; b.Megillah 25a; Midr. Rab. Gen. 1:7; Midr. Rab. Deut. 2:33; Pesiqta Rabbati 20,4; and 3 *Enoch* 16:1-5. On the Two Powers in rabbinic literature, see Alan Segal, *Two Powers in Heaven (Early Rabbinic Reports About Christianity and Gnosticism)* (Leiden: Brill, 1977).

¹⁹ Early, pre-Talmudic Judaism viewed Daniel as a prophet. Evidence includes: (1) in the LXX, Daniel is in the Prophets portion; (2) Qumran 4Q174 II.4 ("Florilegium") reads: "This is the time of which it is written in the book of Daniel, the prophet"; (3) Yeshua says: "the abomination of desolation which was spoken of by Daniel the prophet" (Matt 24:15); (4) Josephus says: [Daniel] is "one of the greatest of the prophets ... a prophet of good things" (Ant. 10.7 §266-268). Alan Segal (*Two Powers*, 154) says the debates over "Two Powers" (God and a Second) occurred in the synagogues and academies of Palestine (not Babylonia), suggesting it was the Jewish disciples of Yeshua who were engaged in the debates.

²⁰ [In [Monotheism](#) portal.] In contrast to the evolving trinitarian creeds, we have witness to the beliefs of Jewish believers in Yeshua. The early Nazareans (as opposed to heretical Ebionites) are said to have "proclaim[ed] one God and his Son Jesus Christ"

tweede naast God in heerschappij (Ps 57:1; 80:17; 91:1, 110:1-2); David is "God" (Ps 45:6; 89:27); David is Gods "engel" (1 Sam. 29:9; Zach. 12:8); David zal de hele aarde regeren (Jes. 11:10; Ps 2:8; 72:8); David's heerschappij is eeuwig (2 Sam. 7:12-16; Ps. 72:17; Dan. 7:14). Over dit thema, zie Johannes H. Eaton, *Koningschap en de Psalmen* (2de uitg., Sheffield. JSOT Press, 1986).

¹² Vergelijk op een link van Adam-David: Gen 1:26-28; Ps. 8:4-6; 89:20,26-27; 110:1.

¹³ Peter Hayman, "Monotheïsme - Een Verkeerd Gebruikt Woord in Joodse Studies?" *Journal of Jewish Studies* 42 (1991): 1-15 (2,11).

¹⁴ Van Geza Vermes, *De Volledige Dode Zeerollen in het Engels* (Londen/New York: Penguin, 1997), 185.

¹⁵ Zie [Melchizedek: Engel, Mens, of Messias?](#) (11QMelch/11Q13) [bij [hebrew-streams.org](#): Dode Zeerollen].

¹⁶ In Psalm 109:3 [MT 110:3] luidt de LXX als volgt:

ἐν ταῖς λαμπρότησιν τῶν ἁγίων
ἐκ γαστροῦ πρὸ ἑωσφόρου
ἐξεγέννησά σε.
Temidden de pracht van de heiligen,
Uit de schoot van de dageraad,
Heb ik u verwekt.

Wijlen David Flusser geloofde dat de lezing "Ik heb u verwekt" origineel was, maar de Joodse schriftgeleerden probeerden het te verdringen door "Ik heb verwekt u" te veranderen in "uw jeugd." Het verschil is gering in het Hebreeuws. De Masoretische tekst luidt: יַלְדִּיחָךְ *yaldutecha* (uw jeugd); maar verschillende handschriften (BHS, BHL) lezen: יַלְדִּיחָךְ *yeliditicha* (Ik verwekte jou). D. Flusser, "Melchizedek en de Zoon des mensen," in *het Jodendom en de Oorsprong van het Christendom* (Jeruzalem: Magnes Press, 1988), 192.

¹⁷ Psalm 110:1 beeldspraak is te zien in plaatsen zoals: Mat. 22:43-44; 26:64; Hand. 2:33, 36; 7:55-56; Ef. 1:20, 22; Hebr. 10:12-13; 1 Petrus 3:22. Zie voor de beste bespreking van deze passages David M. Hay, *Glorie aan de rechterhand van God: Psalm 110 in het vroege christendom* (SBL Monograph 18; Nashville: Abingdon, 1973).

¹⁸ Bijvoorbeeld: Zie ook b.Sanh. 38a; b.Megillah 25a; Midr. Rab. Gen. 1:7; Midr. Rab. Deut. 2:33; Pesiqta Rabbati 20,4; en 3 *Henoch* 16:1-5. Over de twee machten in de rabbijnse literatuur, zie Alan Segal, *Twee machten in de Hemel (Vroege rabbijnse Rapporten over het christendom en gnosticisme)* (Leiden: Brill, 1977).

¹⁹ Vroege, pre-Talmoedische jodendom zag Daniël als een profeet. Bewijs omvat: (1) in de LXX is Daniël in het Profeten gedeelte; (2) Qumran 4Q174 II.4 ("Florilegium") luidt als volgt: "Dit is de tijd dat het is geschreven in het boek van Daniël, de profeet"; (3) Yeshua zegt: "de gruwel der verwoesting, waarvan gesproken is door de profeet Daniël" (Mat. 24:15); (4) Josephus zegt: [Daniël] is "één van de grootste van de profeten ... een profeet van goede dingen" (Ant 10.7 §266-268).

Alan Segal (*Twee Machten*, 154) zegt dat de discussies over Twee Machten" (God en een Tweede) in de synagogen en academies van Palestina (niet Babylonië) plaats vond, wat erop wijst dat de Joodse volgelingen van Yeshua, in de debatten betrokken waren.

²⁰ [Bij [hebrew-streams.org](#) onder de rubriek: [Monotheïsm](#)] In tegenstelling tot de opkomende geloofsbelijdenissen over drie-eenheid, hebben we bewijzen van de overtuigingen van Joodse gelovigen in Yeshua. Van de vroege Nazareeërs (in tegenstelling tot de ketterse Ebionieten) wordt gezegd dat ze

(Epiphanius, *Panarion* 29, 7, 3). Quoted in Ray A. Pritz, *Nazarene Jewish Christianity (From the End of the New Testament Period Until Its Disappearance in the Fourth Century)* (Jerusalem: Magnes Press; Leiden: Brill, 1988), 33.

²¹ Some examples of scribal changes meant to reinforce trinitarian models include:

Mat 6:13: Yours is the kingdom and the power and the glory **of the Father and of the Son and of the Holy Spirit** for ever. Amen.

1 Cor 8:6: For us there is but one God, the Father ... and one Lord, Yeshua Messiah ... **and one Holy Spirit**.

Heb 12:23-24: You have come to ... God ... to the spirits of just men ... to Yeshua.

Change: You have come to ... God ... **to the Spirit** ... to Yeshua.

1 John 5:7: **There are three that testify in heaven: the Father, the Word, and the Holy Spirit; and these three are one.**

hebrew-streams.org
Paul B. Sumner

"**één God en Zijn Zoon Jezus Christus verkondig[d]en**" (Epiphanius, *Panarion* 29, 7, 3). Geciteerd in Ray A. Pritz, *Nazarener Joods Christendom (Vanaf het Einde van de Nieuwe Testament Periode tot z'n Verdwijning in de Vierde Eeuw)* (Jerusalem: Magnes Press; Leiden: Brill, 1988), 33.

²¹ Enkele voorbeelden van veranderingen bij het overschrijven, bedoeld om drie-eenheidsmodellen te versterken, zijn onder meer:

Mat. 6:13: Van U is het koninkrijk en de macht en de heerlijkheid **van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest** tot in eeuwigheid. Amen.

1 Kor. 8:6: Voor ons is er maar één God, de Vader ... en één Heer, Yeshua Messiah ... **en één Heilige Geest**.

Hebr. 12:23-24: U bent genaderd tot ... God ... tot de geesten der rechtvaardigen ... tot Yeshua.

Verandering: U bent genaderd tot ... God ... **tot de Geest** ... tot Yeshua.

1 Joh. 5:7: **Er zijn er drie die getuigen in de hemel: de Vader, het Woord en de Heilige Geest; en deze drie zijn één.**

hebrew-streams.org
Paul B. Sumner